

SAVJEST SVEĆENIKA

Mons. Ćiril KOS
biskup dakovački

Draga braćo biskupi!

Draga braćo svećenici!

Želim danas u ovoj homiliji govoriti o »svećeničkoj« savjesti, želim govoriti o nama, svećenicima.

Iako nisam bio prisutan do sada, uvjeren sam da su naši stručni predavači sa svih strana osvijetlili temu savjesti. Oni to znadu reći teološki i stručnim rječnikom, bogato i sadržajno. Ja ću nastojati reći to više doživljajno, priznajući sa svima Vama naše osobne propuste i pogreške, osobito obzirom na temu koja nas zanima, a to je naša svećenička i osobna savjest.

Predavači su se, sigurno, dotaknuli onoga glasa koji u dubini svakoga čovjeka odzvanja kao savjest; koja nas uvijek sve, i kao ljude i kao kršćane i kao svećenike, poziva da ljubimo i činimo dobro a izbjegavamo zlo. Dotaknuli su se, sigurno, toga zakona, kojemu je punina ljubav prema Bogu i prema bližnjemu (isp. Rim 13,10).

Saborski dokument »Gaudium et spes« kaže: »U dubini savjesti čovjek otkriva zakon, koji sam sebi ne daje, ali kojemu se mora pokoravati. Taj glas, — što ga uvijek poziva da ljubi i čini dobro, a izbjegava zlo, kad zatreba, — jasno odzvanja u intimnosti našega srca: čini ovo, a izbjegavaj ono. Čovjek, naime, ima u srcu zakon, što mu ga je Bog upisao. U pokoravanju tom zakonu jest isto čovjekovo dostojanstvo, i po tom zakonu će mu se suditi (isp. 2 Kor 6,10). Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, gdje je on sam s Bogom, čiji glas odzvanja u njegovojnutrini.

U savjesti se divno otkriva onaj zakon, kojemu je ispunjenje ljubav prema Bogu i bližnjemu. Time što su vjerni savjesti, kršćani se povezuju s ostalim ljudima u traženju istine i istinskom rješavanju tolikih problema koji nastaju u životu pojedinaca i u životu društva. Dakle, što više prevladava ispravna savjest, to se više osobe i društvene skupine udaljuju od slijepe samovolje i nastoje se prilagoditi objektivnim normama moralnosti. Ipak se nerijetko događa da je savjest uslijed nesavladiva neznanja u zabludi, a da time ipak ne gubi svoga dostojanstva — ali se to ne može reći, kad se čovjek malo brine da traži istinu i dobro, i kada savjest zbog grešne navike postaje gotovo slijepe« (GS, 16).

I u dokumentu »Dignitatis humanae« naglašuje se, — što je sigurno ovdje već rečeno, — da su svi ljudi dužni istinu, osobito u onom što se odnosi na Boga i njegovu Crkvu, tražiti i, pošto je upoznaju, prihvatiti je i ostati joj vjerni. (DH, 1).

Ako je to dužnost svakoga čovjeka, što ćemo reći za nas svećenike, ako »justus meus« — et sacerdos meus — »ex fide« — et ex Ecclesia — »vivit«?

Isto tako »izjavljuje Sveti Sabor da te dužnosti pogadaju i vežu ljudsku savjest, i da se istina ne nameće drugačije nego snagom same istine, koja u isti čas i blago i snažno ulazi u dušu« (DH, 1).

»Takva se sloboda — nastavlja dekret — sastoji u tome da svi ljudi moraju biti slobodni od pritiska bilo pojedinaca bilo od društvenih skupina ili bilo koje ljudske vlasti, i to tako da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprečavan da radi po svojoj savjesti, privatno i javno, bilo sam bilo udružen s drugim...« (DH,2).

Moja je posebna želja naglasiti da: formirati i obogaćivati svoju savjest, i napredovati u njoj u svjetlu vjere i u svjetlu Crkve, nipošto ne znači sputavanje ljudske slobode.

Dok razmatramo o svojoj svećeničkoj savjesti, moglo bi nam se dogoditi da nam tkogod predbaci da smo u svojim razmišljanjima, informacijama i zaključcima bili više usmjereni na druge; da smo više formirali savjest drugih, a manje svoju vlastitu. Ako dovoljno ne razmišljamo o sebi i ništa u tom pogledu ne učinimo, moći će se i na nas primijeniti riječi Evanđelja: »Što imaš gledati trun u oku brata svojega, a brvna u svom oku ne zapažaš! Kako li možeš reći bratu: 'De, da ti izvadim trun iz oka!' dok je brvno u tvom oku? Licemjere, najprije izvadi brvno iz svoga oka, pa ćeš tada jasno vidjeti kako da izvadiš trun iz oka bratova« (Mt 7,1—5).

U »Rječniku Biblijske telogije« našao sam nekoliko tvrdnja, koje sam izabrao za ovo naše razmišljanje. Savjet nije samosvojna, iako — u neku ruku — svaki čovjek radi po svojoj savjesti. U tom »Rječniku« piše da je savjest »teonomna«. Ako se kaže da je »dobra« i »čista«, to znači da je temeljito prosvjetljena nepatvorenom vjerom; da je vođena Evanđeljem, koje navješćujemo drugima, ponajprije svojim životom. Nacrt je Božji upisan u srce svakoga čovjeka, čak i prije nego ga objava konačno potanje odredi. (RBT, savjest). Naša je sreća da ga evanđeoska objava još jasnije određuje po Kristu Isusu i po Crkvi.

Nas prosvjetljuje vjera, nas poučava Isus a vodi Crkva; naša savjest izgleda drugačije i drugačije se formira nego savjest ljudi koji žive uz nas. Zato nas drugi ne razumiju; zato našu savjest teško optužuju, jer ne uzimaju u obzir onih dimenzija koje su bitne za naš rast i za naše formiranje. Oni ne uzimaju u obzir objavu i Crkvu, po kojima je Božji zakon za nas i jasniji i određeniji, — pa prema tome: i svetiji i obvezatniji.

Teže od toga što nas drugi ne razumiju je činjenica što i mi sami često živimo tako kao da je naša savjest »samosvojna«, kao da ne živimo »ex fide« i »ex Ecclesia«. A nije li nam Crkva, pružajući nam svoju Riječ kao čitačima, u đakonatu kao službenicima Božje Riječi, a u prezbiteratu kao navjestiteljima te Riječi, utisnula posebni biljeg! Nismo li prihvatili rado tu knjigu Evanđelja da njome obogaćujemo i po njoj formiramo svoju savjest? »Primi Kristovo Evanđelje kojemu si postao glasnik. Pazi, da što čitaš vjeruješ, što vjeruješ učiš, a što druge učiš da to i živiš« (Obred ređenja đakona, 24). Sjećate li se onih toliko opetovanih »hoću!« i onih opetovanih obećanja što ih kandidati pojedinih etapa prema svetom Redu i u samim etapama svećeničkog Reda tako svjesno u savjesti ponavljaju?!

»Moj će pravednik živjeti od vjere. Ako li otpadne neću nalaziti zadovoljstva u njemu« (Hebr. 10,38). A mi ne pripadamo onima koji otpadaju da propadnu, nego onima koji vjeruju da spase svoju dušu, kaže sveti Pavao u poslanici Hebrejima (Hebr 10,39).

Svaki od nas ima poteškoća u svojoj savjesti; svaki od nas ima pitanja u svojoj savjesti; svaki od nas na svoj način često puta rješava ta pitanja po svojoj savjesti. Nitko od nas ne niječe pritisak što ga danas vrše na našu savjest i pojedinci, i društvene skupine i ljudske vlasti.

Danas se naglašava i daje prednost slici i zvuku, audio-vizuelnim sredstvima, koja ja nipošto ne želim obezvrijediti. Ali, dok smo toliko zaokupljeni zvukom i slikom, dotle često puta više ne vidimo i ne čujemo što Gospodin poručuje »Crkvi«. Dajemo prednost opipljivim i tehničkim dostignućima pred vrednotama srca i dobrote. Neprestano, pa možda i ovdje, dajemo prednost kritici i radije postavljamo pitanja nego li ostajemo vjerni Gospodinu i Crkvi. Radije se prilagođujemo ljudima i to prilagođivanje nazivamo različitim imenima koja često dobro zvuče i u kojima ima i dobre nakane, negoli da ljude privodimo vrelu, a to je Krist i Crkva. Mi se često puta, a možda i ovdje, radije bavimo pitanjima o metodi natapanja negoli o samom izvoru zdrave vode što je treba dovesti na naša i povjerena polja.

Čuli smo današnje Evanđelje: »Nitko svijeću kad se užeže, ne stavlja u neko skrovište, nego na svijećnjak da imadnu svjetla oni koji ulaze« (Lk 11,33). To posebno vrijedi za svećeničku savjest, i radi njega samoga i radi zajednice kojoj stoji na čelu. »Tvoje je oko svjetiljka tvomem tijelu. Kad ti je oko zdravo, cijelo je tvoje tijelo u svjetlu. Ali, ako ti je oko bolesno, tvoje je tijelo u tami. Zato pazi da svjetlo u tebi nije tama. Ako je sve tvoje tijelo u svjetlu, bez imalo tame, onda će sve biti u svjetlu kao kad te svjetiljka obasjava svojim sjajem (Lk 11,34-36).

Sveti Matej kaže: »Postane li tamom svjetlost koja je u tebi, kolika li će biti tama?« (Mt 6,23). Sveti Ivan nadovezuje istu misao: »Kad biste bili slijepi, ne biste imali grijeha. A sad vi velite: 'Vidimo' Tako vaš grijeh ostaje« (Iv 9,41). Posebno, ako mi svećenici kažemo: »Vidimo i znamo«, tada naš grijeh ostaje; ako nismo Evanđeljem, naukom i željama Crkve odgajali svoju savjest; ako nismo rasli u svojoj svećeničkoj savjesti. Često puta je posve jasno da taj rast nije glas Krista ni glas Crkve, pa ipak se nosioci toga rasta pozivaju na svoju savjest. Evo izjave jednog svećenika: »I sada, nakon zrelog i dugog razmišljanja, po savjesti ne mogu drugo nego tražiti svoju laicizaciju«. Ja mu apsolutno vjerujem. Samo ga pitam: Da li je i prije toga živio po savjesti, u svjetlu Evanđelja, u svjetlu nauke i instrukcija Crkve, u svjetlu onoga DA i HOĆU, što ga je dao na svom redanju. Drugi opet kaže: »Meni su sva moja braća svećenici, koji su toliko apelirali na svećeničku solidarnost, pokazali pravu 'Kristovu ljubav'. Osjećam da službena Crkva ne može i ne želi oprostiti svećeniku koji je radio po savjesti.« Treći opet kaže: »Posve mirne duše ostavljam svoju svećeničku službu...«.

I baš zato ja ovdje ne bih htio toliko govoriti o svećeničkoj savjesti, o analizi te savjesti, o njezinom odgoju, formaciji i rastu. Više bih htio, uza sve ono lijepo što smo ovdje tako stručno teološki rečeno čuli, upitati: Što bismo mi mogli učiniti da bismo porasli u svojoj svećeničkoj savjesti, da bi ona bila odgojenija, osjetljivija i ispravnija. Ako bi ta svećenička savjest bila uvijek osvjetljena Kristovim svjetlom i protkana Božjom Riječi, ako bi bila uvijek u skladu s naukom Crkve, onda bismo mi svećenici mogli formirati i tuđe savjesti.

Kako bismo mogli govoriti o svećeničkoj savjesti, a da ne spomenemo ispit svoje svećeničke savjesti! Govorim to iz perspektive svojih vlastitih propusta, iskustvom i riječima pape Pija X, koji je bio svetac. Mislim, da

je njegova Poruka svećenicima i danas aktualna. Ako mislimo, predraga braćo, da to nije tako, onda nam neka netko to i dokaže i pokaže neko drugo adekvatnije sredstvo kojim se dublje zadire u savjest i kojim se može formirati svećenički lik bolje nego li se to može postići »preživjelim« uputama Sveca, pape Pija X.

»Iskustvom je dokazano, da onaj koji često i strogo prosuđuje svoje misli, riječi i djela u svom srcu je jači... Isto tako iskustvo je pokazalo koliko nepri- lica i štete doživljuje onaj, koji izbjegava ono sudište, na kojemu sjedi pravda koja sudi, i gdje se nalazi njegova grešna savjest, koja ga optužuje.« (»Pisma svećenstvu«, str. 23). Sveti Pijo X kaže da se »ne može zaniijekati (a danas još manje), i gorko se mora oplakivati (a danas još i više) da se ne baš rijetko događa... da onaj koji u tuđe rane zna uliti spasonosno ulje i vino, da sam leži ranjen pokraj puta i ne brine se da potraži liječničku ruku svoga brata, koja mu je često blizu...« (nav. mj.). Slične poticaje daju i drugi Pape u svojim pobudnicama svećenicima od Pija X do Pavla VI.

Drugo sredstvo za formiranje naše svećeničke savjesti bila bi česta is- povijed. To se slaže s onim što smo čuli u ovom predavanju kojemu sam prisustvovao (»Savjest i sakrament Pokore«). Pijo XII piše i potiče: »Neka se nikada ne dogodi, draga djeco, da bi se upravo djelitelj toga sakramenta Po- kore od njega ustegao. Crkva, kako vam je poznato, u ovoj stvari određuje: 'Ordinariji neka nastoje da svi klerici sakramentom Pokore često brišu mrlje savjesti'. Premda smo Kristovi službenici, ipak smo slabi i bijedni. Kako će- mo se uspeti na oltar i baviti se svetim Tajnama, ako nismo nastojali da se čim češće očistimo.

Česta ispovijed omogućuje bolje poznavanje samoga sebe, povećava krš- ćansku poniznost, iskorjenjuje zle navike, ustuk je protiv duhovne lijenosti i mlakosti, čisti savjest, omogućuje spasonosno vodstvo duša i snagom se samoga sakramenta povećava milost« (»Pisma svećenstvu«, str. 81—82). I suvremeni, slavno vladajući papa Pavao VI piše i potiče: »Nažalost, sve ma- nje se polaže važnost na često primanje sakramenta Pokore. Ali, to nije u duhu Crkve, koja i nadalje naglašava često primanje ovog sakramenta i to kao prigodu i poticaj da se više usmjerimo prema Kristu i da još jasnije slije- dimo glas Duha Svetoga« (Vjesnik đak. bisk., 1975. str. 170).

Neka mi bude slobodno navesti još jedno sredstvo i pomagalo duhovnog rasta i odgoja naše svećeničke savjesti, a to je duhovno vodstvo, kojeg gotovo više i nema. Ovdje je na mjestu sljedeća duhovna preporuka: »U po- teškoćama i uspjesima u duhovnom životu nemojte se u sebe pouzdavati, nego skromno i poučljivo tražite i prihvatite pomoć onoga, koji je u stanju da mu- drim ravnanjem vodi vašu dušu, upozoravajući vas na pogibli i preporuču- jući prikladne lijekove, i koji vas svim nutarnjim i izvanjskim poteškoćama može pravilno voditi i upućivati na sve veću savršenost po primjeru svetaca i nauči kršćanske askeze. Bez ovako razboritog duhovnog vođe, redovno je vrlo teško odgovarati poticajima Duha Svetoga i Božje milosti« (»Pis- ma svećenstvu«, str. 82). Mi tvrdimo — barem svojim vladanjem — obratno, tj. da je redovito lako i bez duhovnog vođe rasti u svojoj svećeničkoj savjesti.

Oprostite mi što ću ovdje dodati još jedan mali ispit savjesti: To je naše odijevanje. Ne znam što vi mislite o onome što sam ovdje rekao do sada, a prema ovome ćete biti još negativnije raspoloženi. No, ni sada ne govorim ja, nego govori Crkva. Danas je godišnjica kako je Sveta Kongregacija za bis- kupe dne 27. siječnja 1976. izdala Dekret, neku vrst Pobudnice o svećeničkom odijevanju. Prvenstveno kod toga mislim na odijevanje u liturgiji, prigodom podjeljivanja sakramenata. Ali i inače, naši znakovi znače »evangelizaciju« i onda kada ništa ne govorimo. Onako, kako je propovijedao sveti Franjo svo-

jim siromašnim habitom i bosim nogama. Dekret Svete Kongregacije potiče: »Neka i svećenici, i biskupi, i redovnici, misle i nastoje da njihov način odijevanja bude simplex et modestus, pauper simul et decens...«

Crkva nastoji obrazložiti traženu poslušnost da nam bude lakša, pa je i motivira i ističe da naše odijevanje za vjernike uvijek predstavlja znak naše pripadnosti.

Ove su odredbe — nastavlja Dekret — veoma prekoručene pod izlikom različitih motiva koje je izmišljala naša savjest. To su motivi doktrinalni, čak i pastoralni, a Sveta Kongregacija ističe da imaju najveće negativne posljedice na sablazan i čuđenje Božjeg puka. Biskupi imaju dužnost i na to svratiti pozornost. I zato Sveta Kongregacija ističe: »Moramo biti 'forma gregis', kako odgovara svećeniku, redovniku, redovnici, biskupu; svaki 'insignia sui gradus', bio to kolar ili reverenda, 'cum simplicitate deferant, nec sine iusta causa deponant'.« Ja mislim, u koliko bismo se toga držali, da bi i to — čak i samo vanjsko i formalno — mnogo koristilo čistoći i rastu naše savjesti.

Tako kaže Sveta Kongregacija za biskupe.

»Voli nositi svoj habit, naravno, bez polemičke nakane. Ako ti mjesne okolnosti to ne dopuštaju, postupaj kako predviđaju Konstitucije, izbjegavajući svaku agresivnost. Ali, u tom slučaju stavi na sebe vidljivi znak svoje posvete, kao na primjer znak T (tau), koji je tako malen i tako siromašan da će ga vidjeti samo onaj tko ti pruži ruku«. To ne kažu biskupi, to kaže General oo. Kapucina.

Razmišljajući o svemu tome, braćo, nastavimo svoju molitvu Duhu Svetomu da nam udijeli svoju milost. Na tu nakanu prikazujem ovu svetu Misu na čast Duhu Svetom: da možemo ono što je pravo spoznati, pa i svoju savjest ispitati i odgajati; da možemo ono što spoznamo po ovom svećeničkom tečaju i u djelo provoditi. Amen.

ZAVRŠNA RIJEČ ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

Draga braćo biskupi!

Draga braćo svećenici!

Od srca zahvaljujem svima onima kojima je zahvalio dekan našeg Fakulteta. Ne nabrajam sve suradnike i dobročinitelje, nego jednostavno potvrđujem zahvalnost koju je dekan izrekao.

Pitanje savjesti zaista nije zastarjelo pitanje; ono postaje sve više i naj-suvremenije pitanje i izvan Crkve.

Mi živimo u svijetu koji s jedne strane čini nasilje ljudskoj savjesti i prijeti čovjeku. S druge strane taj isti svijet nekim svojim načelima i praksom života pjeva uspavanku savjesti: sve je dopušteno, čovjek je »slobodan«. Stoga se može dogoditi da savjest, mjesto svjetla kojim se ostvaruje istinit i pošten čovjek u svim svojim odnosima, postane u čovjeku tama, alibi za zlo. »Ako je, dakle, svjetlost što je u tebi, tamna, kolika će istom tama biti?« (Mt 6,23). Sv. Pismo govori integralno o čovjeku, o svim njegovim unutarnjim stvarnostima i o svim njegovim temeljnim odnosima. Uočuje također i tu situaciju da savjest može biti tako izobličena da postaje alibi za zlo. Stoga Psalam 36. govori: »Grcšan je naum u srcu zlotvora, straha Božjega nema on pred očima. Sam sebi on laska suviše, grijeha svog on ne vidi i ne mrzi... Za razumnost i dobro on više ne mari« (Ps 36,2—3).

Kadgod se govori o savjesti, onda se mora govoriti o kriterijima koji su nužni da rasvijetle savjest. Duboko su u ljudsku dušu položeni ti kriteriji. I u dušu onih koji možda još vjere nemaju, ali ako su poštenu u samima sebi, nalaze tragove do istine koja je svjetlo i temelj savjesti.

Danas kad se čine tolika nasilja savjesti i čovjeku, sve se više čuju snažni glasovi u ime savjesti, a to znači u ime dostojanstva čovjeka. Te ljude možemo nazvati prorocima savjesti, koji svoje nastupe za obranu čovjeka često plaćaju žrtvom vlastitog života. Svaki koji ustaje na obranu prava i dostojanstva čovjeka, brani autentičnu slobodu savjesti, prorok je savjesti, makar još nema vjere u transcendenciju čovjeka. Možda nijedan vijek nije učinio toliko zla protiv ljudskog života i protiv dostojanstva čovjeka i protiv ljudske savjesti kao ovaj vijek. Suvremeni naraštaj je tome, na žalost, svjedok.

Mi pak u svjetlu vjere moramo imati cjelovit pristup misteriju savjesti. U današnjoj diskusiji posebno je prisutna tema: Savjest, autoritet, zakon. Dobivam dojam da ta tema uvijek upućuje na konfliktne situacije, kao da izvire iz neke unutarnje napetosti. Međutim, mislim da bi trebalo precizno utvrditi smisao savjesti, njezin misterij i domet; treba također precizno definirati smisao i domet autoriteta; nužno je također jasno utvrditi što je zakon, što je njegov sadržaj, smisao i domet. Kad se stvari precizno postave, onda će to biti više putovi do sklada, do zajedništva nego do konflikata. Ako se cjelovito čita Sv. Pismo, onda će se u njemu naći jasno svjetlo i o stvarnosti savjesti, i o stvarnosti autoriteta, i o stvarnosti zakona, jer te stvarnosti upućuju u svojoj konačnosti na jedan Izvor, a to je volja Božja.

Svjetlo savjesti ima biti istina. Zakon savjesti ima biti ljubav. Ne upućuje li nas na to molitva Gospodnja? Svaki dan molimo: BUDI VOLJA TVOJA!

U samima sebi možemo potražiti test za našu savjest. Pred samima sobom možemo pošteno provjeriti iskrenost svoje savjesti pitanjem: da li sam pripravan odreći se samoga sebe i umrijeti za drugoga? »Nitko neka ne traži svoje, nego dobro drugoga« (1 Kor 10,24). Isus je takav primjer savjesti. Ne živjeti za sebe, za svoj interes, za svoju korist, nego žrtvovati se, darivati se za drugoga, jer samo to je ljubav. Ako takva ljubav vodi savjest, onda se zaista može nadati da će ta savjest doći do istine i onda ako možda još istine ne poznaje.

»Pravednik će od vjere živjeti« (Rim 1-17). »A mi propovijedamo Krista Raspetoga: Židovima sablazan, poganima ludost, pozvanima pak... Krista, Božju silu i Božju mudrost« (1 Kor 1,23—24).

Stoga je Raspeti uvijek zahtjevan. A ipak je On najsvetija norma naše savjesti, bez obzira koju službu u Crkvi vršimo, koju odgovornost nosimo, koja nam je milost dana da je živimo. Isus Krist Raspeti je najdublja objava ljubavi i zato najpotpunija, najavršenija norma savjesti za nas kršćane, za nas vjernike.

Mi, svećenici smo osobito pozvani da budemo na neki način stručnjaci pitanja savjesti. Pozvani smo odgovoriti savjest svoje braće i svoga naroda. Samo ako odgojimo savjest svoje braće i svoga naroda, spasit ćemo sebe i svoj narod.

Autor filma »Solaris« Rus Andrej Tarkovskij izjavio je: »Potrebno je naglašavati rastuću važnost duhovnih dobara čovječanstva, a ne gubitak njihovih vrijednosti, jer moralno usavršavanje čovjeka postaje sve nužnije«! (Cità Nuova str. 9, br. 11/74)

Pisac komentara »Crvne brigade i crne bombe« na temelju te izjave nastavlja: »Na tome stoji težište, htio netko ili ne. Srozali su se moralni stupovi, odučili smo se gledati prema gore. Glupo smo povjerovali da smo u zemaljskim i utilitarističkim aspektima našli cijelo tumačenje ljudskog određenja.

U suočavanju odbili smo vrijednost apsolutnoga. I sve postaje relativno i nesatno, sve postaje besmisao. Kad pak neko društvo postigne najveće blagostanje (benessere), čovjek se u njemu osjeća frustriran: tada još više opaža da u rukama ima samo šaku muha: bljutavost života, totalnu prazninu, besmisao svega. Fali bitno.«(ib.)

Mi moramo dakle savjestima svoje braće opet otkrivati ono bitno. Komentarator dalje nastavlja: »Evo zašto mislimo da kršćanin, autentični kršćanin, ima danas kazati nešto određeno: može, unatoč svojih manjkavosti, pružiti ključ da se izide na otvoreno, izvan slijepeg kruga. Eto zašto smo uvjereni da otkriće Boga i transcendentnih vrijednosti dan za danom, od osobe do osobe, od grupe do grupe, od zajednice do zajednice i izbor ljubavi, što iz toga slijedi kao dinamična ponuda za suživot među ljudima, jest najistinskija i najuspješnija tajna da se ponovno iz pepela sagrađi društvo koje srlja neizbježno prema dekadenciji i rasulu.«(ib.)

Čovjek je onakav kakva je njegova savjest. U dijalogu s čovjekom uvijek osjećamo da li smo se zaista sreli sa savješću čovjeka ili samo s nekom maskom savjesti. Čovjek se ostvaruje u svojoj savjesti.

Danas je ovdje citirana misao da pojam i shvaćanje savjesti ovise o pojmu koji imamo o čovjeku kao takvom. Mi imamo božansku viziju čovjeka; imamo objavljenu istinu o čovjeku u Isusu Kristu, Bogočovjeku. Ako je čovjek zaista stvorenje Božje, ako je čovjek slika Božja, onda ga možemo razumjeti samo u Duhu Svetom, i njegov misterij i njegovu savjest. Čovjek se najpotpunije ostvaruje kad istinski u sebi ostvaruje sliku Božju. Taj rast je uvijek naporan i nikada dovršen u ovom životu. To moramo ponizno priznati. Uvijek miriši na oholost tvrdnja: ja sam zreo, ja sam odrastao. U takvom mentalitetu obično poziv na savjest nije autentičan jer može biti pokrivalo sebičnosti.

Neka nas ovo razmišljanje o savjesti potakne na veliku ozbiljnost i u odgoju naše svećeničke savjesti i u odgoju savjesti naše braće. Neka nas potakne na poštovanje prema ljudskoj osobi, a to znači i na poštovanje prema njegovoj savjesti. Mnogi su ljudi bačeni u poniženje i tjeskobu zato što se ne poštuju njihova autentična savjest. »To je, uistinu, milost ako tko radi savjesti, radi Boga podnosi nevolje trpeći nepravedno« (1 Pt 2,19). Mi moramo uvijek stati u obranu savjesti, to znači u obranu samog misterija čovjeka. Stoga je potrebno saslušati čovjeka; dopustiti mu da se ispovijedi, da se protumači; treba pomoći njegovoj dobroj volji da mu konačno zasvijetli istina kao svjetlo savjesti.

Neka nam ova Pavlova riječ bude svakidašnji poticaj: »Zato se i ja trudim uvijek imati savjest besprijekornu pred Bogom i pred ljudima« ... (Pavao pred Feliksom, Dj 24,16).